

УДК 341.4

О. О. Мохонько
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри публічно-правових дисциплін
факультету права та лінгвістики
Білоцерківського національного аграрного університету

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ

На сьогодні у світі досить велику увагу приділяють вирішенню проблем боротьби зі злочинністю, що носить міжнародний характер. З кожним днем зростає кількість випадків актів екстремізму, якими населенню тієї чи іншої країни заподіюється значна шкода. Дане явище спонукає світову спільноту до консолідації зусиль, спрямованих на боротьбу з даним негативним явищем, та виводить на пріоритетний рівень формування правових позицій у сфері розслідування міжнародних злочинів, що є неможливим без чіткого визначення регламентації умов міжнародного співробітництва.

Сьогодні, коли Україна перебуває в умовах збройного конфлікту, що призвело, крім іншого, і до надходження значної кількості зброї та боєприпасів у цивільний обіг, кількість злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю та екстремізмом, виросло в рази.

Тому дослідження питань, пов'язаних із забезпеченням міжнародного співробітництва в галузі боротьби зі злочинністю в Україні, потребує більш детального комплексного наукового пізнання, зокрема, у сфері правової основи процесуального забезпечення діяльності правоохоронних органів як у внутрішньо-територіальному, так і в міжнародно-правовому контексті.

Саме вказані чинники визначають актуальність дослідження, оскільки виступають важливим фактором ефективності боротьби зі злочинністю, що є невід'ємною складовою частиною належної реалізації завдань кримінальної процесуальної діяльності та гарантією невідворотності покарання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Необхідно зазначити, що останнім часом увага вчених-процесуалістів все частіше звертається до вивчення зазначених питань. Так, зокрема, аспекти регламентації процесу розслідування міжнародних злочинів, а також впровадження сучасних методик проведення процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва розкрито в працях Є.М. Блажівського, І.В. Лешукової-Куч, Є.В. Зозулі, О.В. Швидкової, Ю.М. Черноус, І.І. Присяжнюк та ін.

Не дивлячись на високий науковий рівень вказаних робіт, важливим на сьогодні є продовжувати і поглиблювати вказані наукові дослідження в силу нагальної актуальності та важливості даного питання.

Вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство досить тривалий час не мало регламентації міжнародного співробітництва. Зміни відбулись із прийняттям Закону України від 21 травня 2010 року № 2286-VI «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України щодо видачі особи (екстрадиції)» та Закону України від 16 червня 2011 року № 3529-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з ратифікацією Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу в кримінальних справах» [1; 2]. Вказаними нормативно-правовими актами закріплювались новели, що стосувалися кримінальних процесуальних відносин у сфері екстрадиції та повноважень прокурора із здійснення нагляду за виконанням законів органами дізнання і досудового слідства у сфері міжнародного співробітництва, а також вперше регламентували можливість застосування телефонної конференції та відеоконференції під час проведення слідчої дії; відшкодування витрат, пов'язаних із наданням міжнародної правової допомоги на території України; створення та порядок діяльності міжнародних слідчих груп; присутність представника компетентного органу іноземної держави під час виконання запиту (доручення) про міжнародну правову допомогу; надання міжнародної правової допомоги в кримінальних справах; перейняття кримінального переслідування.

Прийняття даних норм було необхідним для підтримання позиції світової спільноти у сфері боротьби зі злочинністю та міжнародної співпраці. Таким чином, вперше була здійснена імплементація в національне законодавство позиції, що відобразила готовність України до боротьби з найнебезпечнішими явищами людства. Але значимість даного правового інституту спонукала законодавця постійно вдосконалювати правову основу вказаної діяльності, тому в чинному кримінальному процесуальному кодексі питання міжнародного співробітництва присвячено окремий розділ – Розділ IX «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження», в якому детально закріплюється визначення поняття міжнародного співробітництва та регламентування і нормативне врегулювання кримінальних процесуальних відносин, пов'язаних із ним [3].

Так, ст. 542 КПК визначає, що міжнародне співробітництво під час кримінального провадження полягає у вжитті необхідних заходів із метою надання міжнародної правової допомоги шляхом вручення документів, виконання окремих процесуальних дій, видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, тимчасової передачі осіб, перейняття кримінального переслідування, передачі засуджених осіб та виконання вироків. Міжнародним договором України можуть бути передбачені інші, ніж у КПК, форми співробітництва під час кримінального провадження.

Науковці виділяють й інші види міжнародного співробітництва в боротьбі зі злочинністю: взаємодію в рамках правової допомоги в кримінальних провадженнях; укладення угод про співпрацю; участь у проведенні оперативно-розшукових заходів, слідчих дій на території інших держав; проведення спільних оперативних розробок і розслідувань; обмін інформацією; участь у міжнародних операціях та проектах співпраці [4, с. 155].

Важливою формою міжнародної взаємодії правоохоронних органів між державами в боротьбі зі злочинністю є надання міжнародної правової допомоги. Під якою розуміється проведення компетентними органами однієї держави процесуальних дій, виконання яких необхідне для досудового розслідування, судового розгляду або для виконання вироку, ухваленого судом іншої держави або міжнародною судовою установою. Тому важливим є правильне виконання процесуальних та слідчих дій у межах вказаної форми співробітництва, щоб відомості, які отримані за результатами їх проведення, відповідали вимогам допустимості і належності та мали доказове значення в провадженні.

Відповідно до КПК взаємовідносини в межах надання правової допомоги можуть здійснюватися як централізовано, так і децентралізовано. Так, відповідно до ч. 1 ст. 545 КПК Генеральна прокуратура України звертається із запитом про міжнародну правову допомогу в кримінальному провадженні під час досудового розслідування та розглядає відповідні запити іноземних компетентних органів, крім досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України, яке в таких випадках здійснює функції центрального органу України. Разом із тим ч. 4 ст. 545 КПК передбачає можливість іншого порядку зносин, якщо це передбачено КПК України або чинним міжнародним договором України, які визначають орган, на який поширюються відповідні повноваження. Такими, наприклад, можуть бути передбачені в міжнародних договорах взаємовідносини безпосередньо між органами прокуратури договірних сторін.

Важливо відмітити, що міжнародна правова допомога може здійснюватися і за відсутності міжнародного договору, в таких випадках вона

надається на так званих засадах взаємності. Відповідно до яких уповноважений (центральный) орган України розглядає запит іноземної держави лише за наявності письмової гарантії запитувачої сторони прийняти і розглянути в майбутньому запит України на засадах взаємності. У таких випадках уповноважений (центральный) орган України надсилає запит про надання міжнародної правової допомоги до Міністерства закордонних справ України для подальшого передання його компетентному органу запитуваної сторони дипломатичним шляхом.

Процесуальні чи слідчі (розшукові) дії, що підлягають виконанню, повинні бути передбачені законодавством обох договірних держав. Багатосторонні та двосторонні договори конкретизують їхній перелік, адаптуючи його до законодавства держав. Однак із метою вирішення поставлених запитувачою державою завдань визначення обсягу процесуальних і слідчих (розшукових) дій може належати й до компетенції виконуючої сторони [5, с. 115].

Можливість отримання правової допомоги здійснюється шляхом оформлення запиту про міжнародну правову допомогу. На стадії досудового розслідування запит має право надсилати прокурор або слідчий за погодженням із прокурором до уповноваженого (центрального) органу України в кримінальному провадженні, яке він здійснює. Важливо, що запит повинен бути обґрунтованим і відповідати вимогам законів (ст. 552 КПК) та міжнародних договорів України, оскільки це є гарантією забезпечення законності отриманих результатів у межах надання правової допомоги.

Крім іншого, запит повинен містити чіткий перелік запитуваних процесуальних дій та обґрунтування їхнього зв'язку з предметом кримінального провадження.

Так, якщо запит стосується проведення допиту, то до запиту про допит особи як свідка, потерпілого, експерта, підозрюваного або обвинуваченого додається належним чином засвідчений витяг відповідних статей КПК України з метою роз'яснення особі її процесуальних прав і обов'язків. До запиту також додається перелік питань, які слід поставити особі, або відомості, які необхідно отримати від особи.

Якщо запит стосується обшуку, огляду місця події, вилучення, арешту чи конфіскації майна або інших процесуальних дій, дозвіл на проведення яких надається судом згідно з КПК України, то до запиту додається інформація про докази, які обґрунтовують потребу у відповідних заходах.

Зауважимо, що в разі, якщо для виконання запиту компетентного органу іноземної держави необхідно провести процесуальну дію, виконання якої в Україні можливе лише з дозволу прокурора або суду, така дія здійснюється лише за умови отримання відповідного дозволу в порядку, передба-

ченому КПК, навіть якщо законодавство запитуючої сторони цього не передбачає.

Також необхідно звернути увагу на те, що під час складання запиту необхідно враховувати мовні особливості, адже помилки, невірний переклад так само прямо впливатимуть на визнання результатів проведення процесуальних дій неналежними та недопустимими. Відповідно до ч. 3 ст. 548 КПК України запит і долучені до нього документи супроводжуються засвідченим у встановленому порядку перекладом мовою, визначеною відповідним міжнародним договором України, а за відсутності такого договору – офіційною мовою запитованої сторони або іншою прийнятною для цієї сторони мовою. Наразі питання щодо залучення перекладача з метою якісного перекладу процесуальних документів у межах міжнародного співробітництва не врегульовано, і часто його вирішення покладається на слідчого або прокурора. Відповідно до Звіту за результатами дослідження «Процесуальні гарантії затриманих осіб» в якості перекладачів часто залучаються рідні або знайомі підозрюваного, обвинуваченого, або знайомі працівників правоохоронних органів [6, с. 144].

Підтримуємо позицію науковців, які вказують на необхідність створення єдиного реєстру професійних перекладачів як на рівні регіонів, так і держави в цілому, з метою залучення для участі в кримінальній процесуальній діяльності. Причому рівень перекладачів має підтверджуватись відповідною сертифікацією [6, с. 154]. Вказаний порядок забезпечив би якісний рівень підготовки процесуальних документів, що слугувало б ефективності процесуальної діяльності в цілому.

Запит компетентного органу іноземної держави про міжнародну правову допомогу виконується впродовж одного місяця з дати його надходження до безпосереднього виконавця. За необхідності виконання складних та великих за обсягами процесуальних дій, у тому числі таких, що потребують погодження прокурора або можуть бути проведені лише на підставі ухвали слідчого судді, строк виконання може бути продовжений центральним органом України або органом, уповноваженим здійснювати зносини з компетентними органами іноземної держави.

Складені органом досудового розслідування, слідчим, прокурором або суддею документи для забезпечення виконання запиту про міжнародну правову допомогу підписуються зазначеними посадовими особами та скріплюються печаткою відповідного органу. Отримані за результатами виконання запиту від інших відомств, установ чи підприємств (незалежно від форми власності) документи повинні бути підписані їхніми керівниками та скріплені печаткою відповідного відомства, установи чи підприємства. Орган досудового роз-

слідування або слідчий передає матеріали виконання запиту прокурору, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, для перевірки повноти і законності проведених слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій.

Питання якісного та неупередженого розслідування в межах міжнародного співробітництва є важливим фактором запобігання та ефективності боротьби зі злочинністю, що є невід'ємною складовою частиною належної реалізації завдань кримінальної процесуальної діяльності та гарантією невідворотності покарання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Література

1. Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України щодо видачі особи (екстрадиції) : Закон України від 21 травня 2010 року № 2286-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2286-17>.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з ратифікацією Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах : Закон України від 16 червня 2011 року № 3529-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3529-17>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/stru#Stru>.
4. Мельников О.Л. Виявлення та припинення міжнародним злочинам / О.Л. Мельников, В.І. Дубина, М.П. Данилюк та ін.. – Київ : Арт-бюро, 2009. – 211 с.
5. Про ратифікацію Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах, 1959 рік, та Додаткового протоколу 1978 року до Конвенції : Закон України: від 16 січня 1998 р. // 36. міжнарод. договорів України про правову допомогу у кримінальних справах: багатосторонні договори. – К. : Фенікс, 2006. – 215 с.
6. Права людини за зачиненими дверима / Звіт за результатами дослідження «Процесуальні гарантії затриманих осіб». – К., 2015. – 208 с.

Анотація

Мохонько О. О. Особливості надання міжнародної правової допомоги під час проведення процесуальних дій. – Стаття.

У статті здійснюється дослідження правових основ надання міжнародної правової допомоги як одного з видів міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю. Розглянуто порядок та особливості проведення процесуальних дій у межах надання міжнародної правової допомоги. Розкриваються проблемні питання, що виникають під час надання міжнародної правової допомоги, та можливі шляхи їх подолання. Зауважується на тому, що якісне та неупереджене розслідування в межах міжнародного співробітництва є важливим фактором запобігання та ефективності боротьби зі злочинністю.

Ключові слова: міжнародне співробітництво, надання міжнародної правової допомоги, процесуальні дії, міжнародний запит.

Аннотация

Мохонько Е. А. Особенности оказания международной правовой помощи при проведении процессуальных действий. – Статья.

В статье осуществляется исследование правовых основ оказания международной правовой помощи как одного из видов международного сотрудничества в сфере борьбы с преступностью. Рассмотрен порядок и особенности проведения процессуальных действий в рамках оказания международной правовой помощи. Раскрываются проблемные вопросы, возникающие при предоставлении международной правовой помощи, и возможные пути их преодоления. Отмечается, что качественное и беспристрастное расследование в рамках международного сотрудничества является важным фактором предотвращения и гарантией эффективной борьбы с преступностью.

Ключевые слова: международное сотрудничество, оказание международной правовой помощи, процессуальные действия, международный запрос.

Summary

Mokhonko O. O. Features of international legal assistance during the proceedings. – Article.

In the article the research legal framework for international legal assistance as one of the types of international cooperation in the fight against crime. We consider the order and features of proceedings within the provision of international legal assistance. Revealed issues that arise in the provision of international legal assistance and possible ways to overcome them. Is observed that the quality and impartial investigation within international cooperation is an important factor in the prevention and the fight against crime.

Key words: international cooperation of international legal assistance proceedings, international inquiry.